

СИМВОЛІКА РУКОДІЛЛЯ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ОБРЯДАХ І ТРАДИЦІЯХ

Перцева В.А.,

доцент кафедри українознавства, к.філол.н., доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ
(61080, Україна, м. Харків, пр-т Л. Ландау, 27)
тел. (057) 7398-073 E-mail: kafukrain@gmail.com

У доповіді розкривається значення рукоділля в житті українського народу. Автор звертає увагу на те, що рукоділля є космогонічним і семантичним процесом, який збігається з найважливішими етапами життя. У народній архаїчній українській традиції рукоділля вважалось обов'язковою умовою сімейного добробуту. Зосереджено увагу на дохристиянських коренях символіки рукоділля, що дотепер існують у народних обрядах.

Велика кількість міфологічних і фольклорних матеріалів народів світу про рукоділля свідчить про те, що з давніх-давен людство зв'язувало з ним уявлення про життя. Процес рукоділля асоціювався з ідеєю руху: безперервно крутиться веретено, безперервно кужіль перетворюється на нитку. Майже усі жіночі міфологічні персонажі в українському фольклорі займаються рукоділлям. Прядіння, плетіння, ткацтво, вишивання були основною жіночою роботою восени й взимку. Предмети, пов'язані з рукоділлям, стали символічним атрибутом українського жіноцтва.

Зважаючи на те, що у дохристиянські часи покровителькою рукоділля була свята П'ятниця (або богиня Прія) у деяких регіонах України прядки називали «п'ятницями». В українських народних обрядах, пов'язаних із найважливішими етапами людського буття – народженням, шлюбом, смертю – обов'язково використовувались волосся, нитки, вишиті рушники тощо. В архаїчній народній традиції волосся, вовна і пір'я усвідомлювались однаково. Вважалося, що саме в них сконцентрована життєва сила. Тому символічним є звичай перев'язувати пуповину новонародженого на будь-якому твердому предметі. В українській християнській традиції вважалося, що прядка – це дар Божий, який отримала Єва.

Оскільки рукоділля в українській фольклорній традиції розумілось як процес творіння світу й часу, існували й існують дотепер заборони на цю роботу в певні дні й години. Згідно з релігійними уявленнями о цю пору поралися по господарству богині, створюючи з хаосу космос. Тому втручання простих смертних у надважливий процес могло що-небудь порушити у Всесвіті. Особливо дотримувались святочних заборон на рукоділля, що мали на меті уберегти пряжу від дії «нечистих», хтонічних сил. Дохристиянські корені мають і заборони на рукоділля в п'ятницю і

середа. Вважається, що бруд і сміття, що залишаються після прядіння, прання, миття підлоги потрапляють на Богородицю і покровителів «жіночих» днів тижня – святу П'ятницю, Неділю, Середу. Жінки, що прядуть чи шиють у ці дні, завдають їм болю, наносячи рани голками, спицями, веретенами. Також не дозволялось займатися рукоділлям у сутінках. Можливо, це було пов'язано із заборонаю створювати що-небудь у момент заходу (тимчасового вмирання) небесного світила, щоб не порушувати світової гармонії, не завадити наступному воскресінню сонця.

У великі свята та присвятки прясти дозволялось лише рядженим, що зображували Мару або «примару», покровительку темряви. Пряли ряджені обов'язково «навпаки», тобто нитка йшла не з правого боку (як завжди), а з лівого: вважалось, що така нитка мала магічну силу, бо так, за уявою, прядуть духи.

Усі рукодільні роботи мали чітку вікову диференціацію, що обумовлювалося уявленням наших предків про сакральне призначення різних видів жіночої роботи, якщо, звісно, воно не перехресчувалось прагматичними потребами.

Символічним було і ставлення до вбрання, особливо ритуального. «Нечисті нитки» (ті, що пряли у заборонений час) не можна було використати для виготовлення весільного або похоронного одягу. Вінчальний одяг призначався для вічного життя на тому світі. Ритуальні рушники, убруси вишивали також собі «на смерть». У Батьківську суботу, під час поминальної трапези, на яку «запрошували» покійних предків, із вікна звішували рушник, який у цьому випадку був шляхом для відвідувачів зі світу мертвих. А в похоронному обряді рушники символізували дорогу, що веде в потойбіччя. Труну опускають у могилу на рушниках, щоб дорога в потойбіччя була широкою. Душа тоді відразу шлях знайде. А якщо на мотузках труну спускати – дорога буде вузькою, душа на тому світі може блукати. Загалом, призначення рушників у похоронному обряді відповідало ролі води (річки), що, за архаїчними уявленнями, супроводжує душу померлого.

Отже, рукоділля є космогонічним і семантичним процесом, який співвідноситься з народженням, шлюбом і смертю. Тому нитки, волосся, вовна, а також прядки, веретена, кросна широко використовувалась в українських народних обрядах, пов'язаних із найважливішими життєвими циклами. Звідси впливає й значущість жіночих божеств – покровителів рукоділля, а також їх мантичні й охоронні функції.

Література

1. Лозко Г.С. Українське народознавство. Вид. 5-те, зі змін. та допов. Тернопіль: Мандрівець, 2011. –512 с.
2. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник / за ред. А.П.Пономарьова. Київ: Либідь, 1993. 256 с.